

LOKALUMO REIKŠMĖS INDIVIDUALIOSE LIETUVIŲ TAUTINIO IDENTITETO KONSTRUKCIJOSE

Irena Šutinienė

Socialinių tyrimų institutas

Globalizacijos ar jos varianto - europeizacijos poveikiai tautiniam identitetui daugelyje teorijų siejami su vietos ir laiko dimensijų kaita kolektyvinėse ir individualiose jo konstrukcijose. Lokalumo, vietos, teritorijos sąvokos globalizacijos teoriniuose diskursuose aptariamos beveik taip pat dažnai, kaip ir pati globalizacijos samprata: nemaža autorių traktuoja lokalumą kaip globalizacijos procesų sąlygotą neatsiejamą jos aspektą. Vien vietos ir tautinio identiteto ryšį nusakančiuose teoriniuose ir empiriniuose tyrimuose atskleidžiama daugybė lokalumo ir vietos reikšmių – nuo deterritorizacijos, „globalios“ unifikuotos erdvės konstrukcijų kosmopolitiniuose identiteto aspektuose iki reakcingų fundamentalistinių lokalių identitetų kaip atsako į globalizacijos skatinamą kultūrinį vienodėjimą ar globalią ekonominę integraciją. Todėl empirinis lokalumo reikšmių individualiose lietuvių tautinio identiteto konstrukcijose tyrimas gali padėti atskleisti kai kuriuos globalizacijos poveikių lietuvių tautiniam identitetui bruožus. Būdingais šiuolaikinio tautinio identiteto bruožais yra nuolatinis kintamumas, neapibrėžtumas, individualizacija, todėl tikslinga tirti ne tik kolektyvinius tautinės tapatybės diskursus, bet ir individualias jo konstrukcijas. Šiame straipsnyje, remiantis empirinių kokybinių tyrimų medžiaga,¹ (daugiausia antrine tyrimų duomenų analize), siekiama aprašyti kai kurias tyrimo medžiagoje atsispindinčias lokalumo reikšmes individualioje lietuvių tautinio identiteto raiškoje.

Lokalumo sampratose galima skirti dvi vyraujančias reikšmes – lokalumą kaip teritoriją, vietovę ir su tam tikra geografine vietove susijusį kultūros savitumą ir, antra, kaip jo suvokimus, konstrukcijas; kaip pirmojo aspekto pavyzdį būtų galima nurodyti R. Merkienės lokalią kultūros apibūdinimą kaip „tam tikros pasaulio dalies gyvenimo būdo“, antrojo – M. Rodman lokalumo kaip „kultūrinėse ir socialinėse praktikose

¹ Straipsnyje naudojama dalis VDU Socialinės antropologijos centro projekto „Lietuvių tautinės tapatybės raiškos būdai: socialinė atmintis, kultūrinis tęstinumas ir kaita globalizacijos sąlygomis“ duomenų. Išsamūs projekto rezultatai paskelbti kn.: V. Čiubrinskas, J. Kuznecovienė (sud.). 2008. *Lietuvių identiteto trajektorijos*. Kaunas: VDU leidykla.

sukonstruotos vietos“ sampratą.² Individo lygmens identiteto konstrukcijose naudojamas lokalumas visuomet yra kuriamas – tai sukonstruotas ar rekonstruotas lokalumas, simbolinės vaizduotės kūrinys, nes kuriant identitetą pasirenkami kaip svarbūs vieni ar kiti geografinės vietovės ir jos kultūros elementai ar aspektai. Identitetas tirtas eminiu, tiriamųjų požiūriu – tirta, kaip patys žmonės mobilizuoja, naudoja lokalumą, kurdami savo identitetą.

Apie lokalumo reikšmes globalizacijos teorijose

Lokalus dažniausiai apibūdinamas kaip su teritorija susijusi visuma, kuriai būdingi tiesioginiai socialiniai ryšiai, tradicinė savita kultūra, lyginimo skalės požiūriu – mažesnis *versus* didesnis, atokus vs artimas, periferija vs centras ir kt. Bet teritorijos sampratą suproblemina ir aktualizuoja globalizacijos ir vėlyvosios modernybės procesai, gana radikaliai keičiantys erdvės ir vietos reikšmes visuomenėje. Lokalumo reikšmės šiuolaikinėse visuomenėse ir identitetuose plačiai aptariamose globalizacijos teorijose, lokalumą traktuojant kaip vienaip ar kitaip veikiamą globalizacijos procesų ir globalizaciją traktuojant kaip lokalumo re-konstravimo veiksnį; tolimas, lokalus, istorinis (tradicinis) šiose teorijose nušviečiami kaip globalumo aspektai, o ne alternatyvos; yra daugybė lokalumo ir globalumų derinimo, tarpusavio sąveikos teorijų. Tarp labiausiai žinomų galima paminėti R. Robertsono *glokalizacijos* sampratą,³ J. Tomlinsono *deteritorizacijos* sampratą⁴ bei U. Becko *vidinės globalizacijos* sampratą.⁵ Šiose ir kitose globalizacijos teorijose lokalumas aptiriamas keleriopai: pirma, lokalumas traktuojamas kaip *kontekstas*, antra, artima pirmajai, reikšmė – lokalumas suvokiamas kaip *konkretumas*, *savitumas*, priešingai globalizuotam universalumui. Šie požiūriai kritikuojami kaip abstraktūs ir mažai atspindintys empirinę realybę; pastebima, kad globalizacija jose suvokiama gana abstrakčiai, kaip abstrakčioje globalioje erdvėje veikiantys ryšiai ir srautai ir todėl ji nedaug tepadedo konceptualizuojant lokalumą, lokalius kontekstus; kaip pastebi M. Savage, taip suvokiami globalūs tinklai ir ryšiai patys kuria sau globalius, unifikuotus kontekstus; taip pat ir apibūdinant savitumą, konkretumą kaip opoziciją universalumui lokalumo sąvoka atrodo perteklinė - nes tuomet

² Savoniakaitė, Vida. 2007. Tapatybė laike ir erdvėje: kintantys regionai. *Lietuvos etnologija: socialines antropologijos ir etnologijos studijos*. 7(16), 19-37

³ Robertson, R. 1992. *Globalization: Social theory and global culture*. London: Sage.

⁴ Tomlinsonas, J. 2002. *Globalizacija ir kultūra*. Vilnius: Mintis.

⁵ Beck U. 2002. The Cosmopolitan Society and its Enemies, *Theory, Culture and Society*, 19 (1-2), p.29

lokalus yra bet koks konkretumas, empiriškumas priešingai globalumui kaip abstrakčiam, visa persmelkiančiam procesui; lokalus tuomet nebūtinai yra "mažesnis, konkretesnis".⁶

Konkretesni ir labiau pritaikomi aptariant individualaus lygmens tautinio identiteto konstravimo procesus yra tinklų teorijomis grįsti požiūriai (M. Castells, D. Massey ir kt.): jose lokalumas traktuojamas kaip *istorinis reliktas, užsilikęs šalia globalizacijos procesų* arba suvokiamas kaip socialinių *ryšio tinklų centras ir produktas*; artima šiai reikšmė - lokalumas kaip sukonstruotas *globalizacijos veikiamoje socialinėse sąveikose*. M. Castellso koncepcija apibūdinta lokalumą kaip praeities relikta, prasilenkiančių globalių ir lokalių procesų rezultata; globalūs informacijos srautai prasilenkia su lokalių regionų, teritorijų, politinių bendruomenių (išskyrus valstybę) raida, yra šalia jų; todėl lokalūs istoriškai išlikę identitetai organizuojami kaip pasipriešinimo globalizacijai, gynybiniai identitetai ir yra atsakas į šiuos procesus. „Būtent įtampa tarp globalumo ir lokalumo lemia, kad refleksyvus gyvenimo planas tampa neįmanomas ir prasmės paieškos koncentruojasi į gynybinių bendruomeninių identitetų rekonstrukciją“⁷

Kitame tinklų teorijomis grindžiamame požiūryje (D. Massey) lokalumas taip pat apibūdinamas kaip nuolat kuriama grandis įvairių lokalumų sąrašyje – atkreipiamas dėmesys, kad globalūs tinklai reiškiasi per konkrečius daugybės lokalumų sąryšius ir tie sąryšiai yra kintantys ir labai įvairūs. Pasak jos, žmonių nuolatinės sąveikos ir judėjimas vietos atžvilgiu kuria bei perkuria „vietos jausmą“; vietos kuriamos įvairių sąveikų susikirtimuose ir jų tinklai, kuriami, griaunami, susikerta su kitais, nyksta ar yra atkuriami ir pan. Tad tinklų kuriami lokalumai yra neapibrėžti ir kintantys. A. Appaduraj patikslina, kad lokalumas - tai, kas priskiriama vietai, kaimynystei ir pan. – ne tik formuojasi kintančiose konkrečiose sąveikose ir ryšių tinkluose, bet šiose sąveikose ir tinkluose nuolat perkuriamos ir lokalumo ribos.⁸

Apibūdinti tautinio identiteto raiškai svarbi antropologo F. Bartheo teorija, pagal kurią etniniai identitetai kuriami brėžiant panašumo/skirtingumo ribas socialinėse sąveikose ir *identitetai apibrėžia pats šis ribų brėžimo procesas*, o ne tų ribų viduje esantis „kultūrinis turinys“; šis turinys tam tikra prasme yra „sukuriamas“ socialinio

⁶ Savage, M., Bagnall, G., Longhurst, B. (2005). *Globalization & Belonging*. London–Thousand Oaks-New Delhi: Sage, p.32-34.

⁷ Castells M. 2005. *Tapatumo galia*. Vilnius: Poligrafija ir informatika, p. 25.

⁸ Savage ir kiti, 2005, p. 35.

organizavimosi procesų ir įvairiose socialinėse situacijose ir sąveikose kinta.⁹ Kaip minėta, A. Appaduraj analogiškai apibrėžia lokalumą – lokalumas irgi kuriamas situaciniuose ribų brėžimo procesuose. Lokalumo reikšmę tautinio identiteto konstrukcijose turėtų apibūdinti šio identiteto ryšys su vieta, kuri nebūtinai sutampa su geografinė teritorija; vietovės sociologiniu požiūriu yra konstruojamos ir identiteto kūrimo kontekstuose vietovės, teritorijos yra ne nekintamos duotybės, o identiteto ribų brėžimo procesuose sukuriamos kaip tam tikrai grupei reikšmingos vietos. Kai žmonės naudoja savo identitetui teritoriją kaip vietą, identitetas su vieta siejamas įvairiausiu būdu; lokalus identitetas gali būti apibūdintas kaip priklausomybės tam tikrai vietai jausmas, bet tos vietos bei ryšio su ja reikšmės tiek individualiuose, tiek grupiniuose identitetuose gali būti pačios įvairiausios. Anot dažnai cituojamo M. Castellso „statybinių medžiagų“, naudojamų kuriant identitetus, išvardijimo, tų medžiagų teikia istorija, geografija, biologija, gamybos ir reprodukcijos institucijos, kolektyvinė atmintis bei asmeninės fantazijos. Tačiau individai, socialinės grupės ir visuomenės visas šias medžiagas apdoroja ir jų prasmę pertvarko pagal socialines apibrėžtis bei kultūrinius projektus, sudarančius jų pačių socialinės struktūros bei erdvės ir laiko sistemos pagrindą.¹⁰ Kilmės šalis ar „namai“ kaip sukonstruota vieta, pavyzdžiui, gali būti labai reikšminga transnacionalinių migrantų identitetui, nors dažniausiai tai būna turinčios mažai bendro su konkrečia geografinė teritorija vietos.¹¹

Suvokiant identitetą kaip kuriamą socialinėse ribų brėžimo situacijose, tautinis, lokalus ir etnis identitetas nėra diskursyviai viena kitą atribojančios, o veikiau nuolatiniame kitime ir situacinėje raiškoje įvairiais būdais persipinančios kategorijos. Priklausomybė vietai, tautai, etninei grupei nėra nei monolitiška, nei visaapimanti, nei visose situacijose vienoda ir aktuali, todėl empiriniame lokalumo raiškos lygmenyje sunku atskirti tautinį, lokalų ir etninį identitetą. Čia pateikiamoje empirinių tyrimų rezultatų analizėje nesiekta nei atskirti, nei painioti šiuos tris identitetus; siekta aptarti, kokie lokalumo aspektai ir kaip žmonėms tampa reikšmingi įvairiose tautinio identiteto konstravimo situacijose, jiems kartu konstruojant ir patį lokalumą.

⁹ Barth, F. 1998. Ethnic Groups and Boundaries. In: Sollors, W. (ed.) *Theories of Ethnicity: A Classical Reader*. Hampshire and London: Macmillan Press: 294-324.

¹⁰ Castells M. 2005. *Tapatumo galia*. Vilnius: Poligrafija ir informatika, p. 23.

¹¹ Čiubrinskas, V. 2006). Nostalgijos migrantai: repatriantų identitetas ir socialinis netikrumas pokomunistinėje Lietuvoje. *Lietuvos etnologija*, 6(15): 73-93

Lokalumo reikšmės Lietuvoje gyvenančių lietuvių tautinio identiteto konstrukcijose

Lokalumas gana svarbus Lietuvoje gyvenančių lietuvių tautinio identiteto konstrukcijose. Populiariausia lokalumo reikšmė tautiniame identitete yra vietovės kaip tėviškės samprata – kiekybinio tyrimo duomenimis, 2006 metais tėvynės sampratą asocijavu su tėviške net 77 proc. suaugusių Lietuvos gyventojų,¹² o tiek tėvynė, tiek tėviškė suasmenina abstrakčią tautos sąvoką. Tėviškė žmonėms reiškia vietą susijusią su emociškai svarbia atmintimi – šeimos atmintimi, artimais socialiniais ryšiais.

Vienas iš *tėviškių* reikšmės lietuvių tautiniame identitete variantų yra šeimų atminties aktualizavimas tautinio identiteto kontekstuose, tautinio identiteto ribas iš dalies kaičiant lokalaus - šeimų identiteto ribomis, priklausomybę tautai kuriant per priklausomybę „išišaknijusiai“ tautoje šeimos tradicijai. Šeima tautinio identiteto konstrukcijose gali būti sureikšminama kaip etninės-tautinės tradicijos perdavimo institucija; tai būdinga daugeliui tiek Lietuvoje, tiek užsienyje kuriamo lietuvių identiteto variantų. Juose šeimos papročiai dažnai prilyginami etninėms: „tikrai šventes švęsiu kaip mano tėvai“ (23 m. moteris, Alytus). Šeima taip pat reikšminga ne tik kaip etninių, bet ir politinių-ideologinių tautinio identiteto išteklių perdavimo institucija: „Patriotinių kalbų nebuvo, bet šeimos ir giminės tęstinumas perduoda daug ką ir aiškiai neformuluojant. Gal įgimta, su žeme surišta, kaip šaknys yra, man taip atrodo“ (68 m. moteris, Vilnius). Tokiu būdu, šeimos tradicijos „nacionalizuojamos“, o tautiškumas „lokalizuojamas“ šeimoje.

Šeimų istorijos, kilmė, tėviškė kai kuriais atvejais tampa ištekliu, užpildančiu institucinių išteklių deficitą (pav., menką tautos istorijos žinojimą), žmonėms, kurie sovietmečiu mažai su jais susidūrė. Tokį atvejį iliustruoja 65 m. verslininko, anksčiau dirbusio kolūkio inžinieriumi ir mažai susidūrusio su instituciniais lietuvių identiteto ištekliais atvejis: jis teikia labai didelę reikšmę šeimos genealogijos ir tėviškės atkūrimui, šeimos ir giminės tradicijų „išradimui“. Poreikis domėtis šeimos istorija, genealogija jam ir daugeliui atsirado atgavus tėviškės žemę – teritoriją, vietą, kuri konstruojama kaip *šaknų* paieška, ryšys su šeimos praeitimi prilyginamas ryšiui su tauta: „Mūsų tos žemės ir

¹² V. Čiubrinskas, J. Kuznecovienė (sud.). 2008. *Lietuviškojo identiteto trajektorijos*. Kaunas: VDU leidykla, p. 120.

tas lizdas buvo Kėdainių rajone Pradžia tai iš šeimos išeina. Atrama turi būti. Šeima viską perduoda.<..>Kai nuvažiuojam, keliam vėliavą, giedam himną, jį sukūrėm ir pritaikėm prie liaudies dainos (65 m. vyras, Vilkija). Į šią veiklą jis įdeda daug energijos ir emocijų, tuo tarpu oficialiojo naratyvo simbolius ir ritualus jis pripažįsta esant jam nereikšmingus.

Didelę reikšmę lokalumas turi lokaliuose kaimų ar miestelių bendruomenėse ilgai gyvenančių žmonių kuriamo tautinio identiteto variantuose: jį galima apibūdinti kaip *tradicinį*. Čia tautinis identitetas kuriamas ir perduodamas būtent per dažnai neįsisąmonintą bendrijos lokalią tradiciją, atmintį, lokalų situacinį žinojimą, arba, taikant antropologo V.C. de Muncko schemą, per antrinį ir tretinį identiteto lygmenis: „skubotą elgesį ir suvokimus, kylančius iš asmeninių patirčių ir neretai prieštaraujančius institucijų kuriamam pirminiam bei situacines identiteto suvokimo socialinėse praktikose žinias, kurios leidžia kasdienybėje palaikyti tautinį identitetą inkorporuojant skirtingas patirtis ir suvokimus“¹³. Šiame identiteto variante lokalumas reiškiamas didesne dalimi kaip „vieta“ pirmąją minėta prasme, tai yra, ne tiek kaip pasirenkant ir perinterpretuojant sukonstruoti „vietos“ aspektai, o kaip „prigimtinė“ nesąmoningai perimama konkrečios teritorijos ribose esančios lokali kultūros ir ryšių visuma, identitetą suvokiant kaip „įgimtą“ lokalią kultūrinę tradiciją. tai - nykstantis identiteto tipas, nes globalizacijos, migracijos ir kitų modernizacijos procesų įtakoje nyksta tradicinės bendruomenės.

Jis būdingas santykinai uždaru, kultūriškai vienalyčių kaimo ir mažų miestelių bendruomenių vyresnio amžiaus gyventojams. Identiteto „riboženkliai“ yra visa lokali kultūra – papročiai, šventės, folkloras, kasdienybės formos. Lokalumo raišką per tradiciją iliustruoja šis informantės pasakojimo fragmentas:

Na tai specialiai nebuvo aiškinama, kad čia Lietuvos himnas ar panašiai, bet tai viskas buvo daroma, išeinant iš tų mano vaikystės atsineštų tradicijų. Ir tos lopšines dainuojamos, ir tos pasakos sekamos, ir tos šventės švenčiamos, ir tas pasiruošimas, arba prieš Kalėdas reikia apsivalyt, apsipuošt, susitvarkyt.<...>Aš nežinau, mumyse turbūt yra užkoduotas kiekvienam savitas supratimas gyvenimui, ir tas tikėjimas, papročiai tie, darbo darymas: ar tai būtų duonos kepimas, ar kiaulės dorojimas, ar dešrų

¹³ De Munck, V. C. 2007. "First, Second and Finally Third Order Understandings of Lithuanian National Identity: An Anthropological Approach." *Sociologija. Mintis ir veiksmai*. Nr. 1(19): 51-73, p.53-56

darymas, ar paprasčiausiai bulvių sodinimas, ar ten daržo tvarkymas, ar tai kambarių tvarkymas. Man atrodo, mes kiekvienas turim savo supratimą, jis įskiepytas nuo pat gimimo, nuo pat lopšio. Kokias mama dainas dainavo, tokias tu dainuosi. (62 m. moteris, Biržai).

Būdingas šios grupės žmonių identiteto bruožas – uždarumas, griežtai brėžiant „savo“ ir „svetimo“ ribas, kultūrinio vienalytiškumo siekimas, pasireiškiantis kultūrinės ir net socialinės endogamijos siekiu, konservatyvumu; lokalus žinojimas, socialinė patirtis ir atmintis labai svarbūs šiam identitetui, vieta yra kriterijus, skiriant vietinius ir nevietinius kaip *savus ir svetimus*:

Aš ir šiandien stebiuosi mergaitėmis, kurios teka už kitataučio <...> Man tai buvo svarbu, kad lietuvis jis būtų, kad jis būtų iš tų pačių kraštų. Aš vis dėlto bijojau, kad ... Ar kokio vilniečio, ar kauniečio, ar, nežinau, kokio klaipėdiečio (62 m. moteris, Biržai).

Lokalumo reikšmę tautiniam identitetui, lokalsios ir tautinės priklausomybės santykį individualioje hierarchijoje lemia ir šių priklausomybių ryšiai su aplinkos socialinėmis hierarchijomis. Socialinių galių ir statusų hierarchijose lokalus identitetas ne visuomet vertinamas teigiamai. Tai rodo 2004 metais Alytaus regione atlikto jaunimo regioninio identiteto kiekybinio tyrimo rezultatai, pagal kuriuos nemaža dalis jaunimo savo regioninę priklausomybę vertino neigiamai simbolinę galią turinčių „centrų“ - šalies didžiųjų miestų ir užsienio, ypač Vakarų šalių, atžvilgiu; lyginant su Latvijos ir Norvegijos jaunimu, šis vertinimas buvo labiausiai neigiamas; bet „mikro-priklausomybes“ - lokalias priklausomybes savo kaimui, šeimai (minėtoms *tėviškėms*) šis jaunimas vertino geriau, (priklausomybę Alytaus miestui – blogiau negu kaimams).¹⁴ Šio tyrimo rezultatai taip pat iliustruoja dviejų minėtų procesų - lokalumo „nacionalizacijos“ ir nacionalumo „lokalizacijos“ (nacionalinės reikšmės teikimo lokaliems elementams bei nacionalinio naratyvo simbolių ir kitų elementų „įvietinimo“ kolektyviniuose diskursuose) persipynimą jaunimo identiteto konstrukcijoje. Alytaus regiono jaunimo tyrime tautinio istorijos naratyvo simboliai buvo svarbesni už lokalią istoriją, tautinis praetis naratyvas šiuo atveju turėjo didesnę galią. Kita vertus, kolektyvinio lygmens simboliniai tautinio identiteto ištekliai visuomet turi nepalyginami

¹⁴ Šutinienė, I. 2005. Jaunimo regioninio identiteto konstravimo ypatumai lyginamuoju aspektu. *Lietuvos lokalinių tyrimų padėtis*. Vilnius: VPU leidykla: 193-203., p.201.

didesnę institucinę paramą, kuri padeda įtvirtinti šią galią, negu regioniniai ar "mikrolygmens" - šeimų, kaimo bendruomenių.

Lokalumo reikšmės lietuvių emigrantų tautinio identiteto konstrukcijose

Lietuvių emigrantų tautinio identiteto variantuose lokalumas turi didesnę simbolinę ir emocinę krūvį, yra konstruojamas atsietai nuo *vietos* ir veikiamas transnacionalinių ir globalių kontekstų ir diskursų. Daugelis tyrėjų pastebi, kad transnacionalumo, mobilumo, kultūrinio heterogeniškumo situacijose negali būti „gryno tautinio, lokalaus, kosmopolitinio identiteto“ - šiuose kontekstuose jie yra vienas kitą papildantys elementai.

Būdingas bruožas - lokalūs simboliniai ištekliai emigrantų tautinio identiteto konstrukcijose dažniausiai vartojami lygiagrečiai su etniniais-tautiniais ištekliais, o neretai pastarieji keičiami lokaliais, juos "nacionalizuojant" - su Lietuva kai kurie emigrantai save sieja daugiausia per lokalius simbolinę reikšmę turinčius ženklus – gimtinę vaizduojančias nuotraukas, paveikslus, šeimos papročius, „protėvių kapus“, konkrečius kraštovaizdžio elementus, žmones ir pan. Tai iliustruoja šie interviu fragmentai¹⁵:

„Lietuviškumą man apibrėžia mano gimimo vieta, mano artimieji Lietuvoje, kalba, bendras Lietuvos kultūrinio istorinio konteksto pajautimas.<...>Man lietuviškumas - ryšys su artimaisiais, jų nuotraukos, šiek tiek lietuviškos muzikos, lietuviškos knygos. (37 m. vyras, Anglija).

Ko aš laikydavusi, tai to, ką esu gavęs iš šeimos. Mano šeima man buvo visas centras Lietuvos (28 m. vyras, Ispanija). Pastarajame fragmente šeima traktuojama ne tik kaip socialinių ryšių centras, bet ir kaip etninės tradicijos perdavimo priemonė; tai irgi būdinga daugeliui emigrantų.

Beveik visiems emigrantams lokalumas visų pirma reiškia pirminius, artimus socialinius ryšius, neretai yra socialinių ryšių centras. Lokalūs kontekstai, pirminiai socialiniai ryšiai ir lokali priklausomybė gali būti svarbesnis lietuviškumo elementas už priklausomybę šaliai:

¹⁵ VDU Socialinės antropologijos centro projekto „Lietuvių tautinės tapatybės išsaugojimas europėizacijos bei globalizacijos sąlygomis: lietuviškumo raiška ir nacionalinės Airijos, Anglijos, Ispanijos, JAV ir Norvegijos tapatybių politikos“, 2007-2009 metai, duomenys.

Aš iki šiol domiuosi, kas vyksta Vilniaus krašte, nes ten yra šaknys mano tėvų, Varėnoj, ir ten kai būna kultūriniai renginiai, aš einu ir žiūriu. Man tai įdomiau ir tikriau, negu tai kad vyksta šalies lygmenyje, ten Vilniuje. Aš nežinau, kuo čia paaiškinti, tiesiog aš jaučiuosi didesnis patriotas tos vietos, negu visos Lietuvos. Turbūt tai susiję su asmeniniais kontaktais, su žmonėmis, su kuriais aš susijęs nuo vaikystės: tėvai, giminės, klasės draugai, jų vaikai, tai yra tas žmonių tinklas, su kuriuo susidūrei vaikystėje ir jam lieki lojalus.(37 m. vyras, Anglija).

Esama ir lokalumo, konstruojamo kaip pasipriešinimas unifikuojančioms globalizacijos tendencijoms, variantų: tokį variantą atstovaujančio informanto iš Anglijos pasakojime nemaža antiglobalios retorikos, nukreiptos prieš masinės kultūros formuojamą „*pasiturinčio, vartojančio tam tikras prekes ir paslaugas lietuvių etaloną*“, kuris „*išstumia visus kitus identitetus ir kultūras ir yra unifikuojantis*“; lietuviškumo reikšmė jam susijusi būtent su mažos tautos unikalumu nykstančios įvairovės kontekstuose:

...aš Lietuvą matau kaip tokį unikalų pasaulio reiškinių, tai yra labai maža bendruomenė ir tiesiog priklausymas tai bendruomenei man yra didžiulė privilegija <...> tai lingvistinis, kultūrinis, istorinis unikalumas... man tas lietuviškumas duoda savigarbos jausmą (37 m. vyras, Anglija).

Lokalumas kaip savitumas dažnai aktualizuojamas ne tik pasipriešinimo unifikacijai, bet ir kultūrų įvairovės, daugiakultūriškumo diskursų kontekstuose, kur jis gali teikti ir socialinių privilegijų; bet Lietuvos miestų lokalūs identitetai mažiau reikšmingi, negu *tėviškių* kaip konkrečių sodybų, kraštovaizdžių, šeimos ir kaimynijos buveinės.

Būdinga emigrantams jų konstruojamos „vietos“, lokalumo reikšmė – jos konstravimas per nostalgijos emocijas, kurios yra labai subjektyvios ir individualizuotos; nostalgija čia suprantama kaip selektyvūs praeities prisiminimai kuriami taip, kad paremtų neigiamą dabarties situacijos aiškinimą ir pateiktų praeitį teigiamoje šviesoje. Pasak M. Chamberlain, „migrantai labiau negu daugumas žmonių yra kuriami jų gimimo vietos, jų praeities, tėvynės atminties“¹⁶; ši atmintis daugeliu atvejų yra lokali ir konkreti -

¹⁶ Chamberlain, M. 2004. Transnational families: memories and narratives. *Global Networks* 4: 227–241, p.233.

žmonės ilgisi konkrečių žmonių, vietovių, kultūros, kasdienybės elementų (Lietuvos pajūrio, konkrečių kraštovaizdžių, „lietuviškų“ šeimų ir giminių ryšių formų ir pan.). Lietuva kaip „namai“ ir nostalgijos objektas beveik visuose variantuose siejama su pirminiais socialiniais ryšiais ir „savais“ gimtosios kultūros kontekstais:

Yra ilgesys pavyzdžiui, buvimo pas tėvus kaime, senelių lankymo, tų pačių draugų<...> buvimas namie su tėvais, artimaisiais - tai nėra perkeliama.(28 m. vyras, Ispanija).

O tas jausmas buvimo šalia artimųjų, šeimos, šalia šaknų gimtinės yra iš naujo atrandamas (29 m. moteris, JAV).

Kaip kultūrinės lietuviškumo ribos aktualizuojami ir tokie gimtosios šalies kultūriniai kontekstai, kaip bendros patirties kolektyvinė atmintis, kuri dažniausiai yra daugiau ar mažiau lokali:

Vis dėlto vaikystės patirtis yra toks dalykas...Visi šneka Ispanijoje, oi, tu atsimeni, kaip vaikystėj buvo tokie multikai, rūbai - aš jų nesuprantu, jie manęs. Aš atsimenu, kad buvo multikai „Na, palauk“, rūbai buvo visų vienodi (29 m. moteris, Ispanija).

Tad lokalumas yra ypač svarbus emociniams emigrantų identiteto aspektams, taip pat kai kuriuose variantuose išreiškia globalizacijos, transnacionalumo skatinamas lokalumo konstrukcijas arba naudojamas kaip etninių –kultūrinių jo išteklių forma.

Apibendrinimai

Lokalumas, lokali priklausomybės ir jų ženklai yra gana svarbūs tiek Lietuvoje gyvenančių lietuvių, tiek emigrantų tautiniam identitetui; bet jo reikšmės įvairiose situacijose kuriamose lietuviškumo konstrukcijose skiriasi: jis gali būti esminis arba marginalus, svarbus tradiciniuose etniškumo ir tautiškumo kaip „giminystės“, bendros kilmės konstravimo ir perdavimo kontekstuose, bet nesvarbus ar net neigiamas įvairiose socialinėse galios hierarchijose.

Lietuvoje kuriamo tautinio identiteto variantuose lokalumas iš dalies reiškiamas kaip lokali, su konkrečia geografine vietoje siejama tradicija, kuri siejama su tautiniu identitetu per gyvenimą toje vietovėje, kasdienybės formas, papročius ir lokalius diskursus. Kita būdinga reikšmė – kolektyvinių nacionalizmo diskursų suasmėninimas, subjektyvizacija, juos „įvietinant“ lokalių *tėviškių* ir panašiomis formomis; kartais

lokalumas naudojamas kaip kolektyvinių etninių – institucinių identiteto simbolinių išteklių pakaitalas.

Emigrantų tautinio identiteto konstrukcijose lokali „vieta“, lokalumas konstruojamas individualizuotai ir jose vaidina svarbų vaidmenį. Dažnos lokalumo reikšmės šiose konstrukcijose – lokalumas kaip simbolinis socialinių ryšių centras, etninės ir tautinės kultūros (kaip identiteto simbolinių išteklių) raiškos forma, daugiakultūriškumo diskursų sureikšmintas savitumas, pasipriešinimo globalizacijos kuriamai unifikacijai forma, nostalgijos emocijų objektas.

Chamberlain, M. 2004. Transnational families: memories and narratives. *Global Networks* 4: 227–241

De Munck, Victor C. 2007. “First, Second and Finally Third Order Understandings of Lithuanian National Identity: An Anthropological Approach.” *Sociologija. Mintis ir veiksmai*. Nr. 1(19): 51-73

Šutinienė, I. 2005. Jaunimo regioninio identiteto konstravimo ypatumai lyginamuoju aspektu. *Lietuvos lokalinių tyrimų padėtis*. Vilnius: VPU leidykla: 193-203